

עד ששת הימים

חיים גורי

תחילה היתה ההמתנה. הציפיה המפוכחת הותירה כביכול מקום מיצער לאפשרות אחרת. בטרם יקומו אנשים לבשר לאחיהם דרוכי הקשב כי נגזר עליהם להכנע או להלחם. תחילה היתה ההמתנה. הכל ידעו כי רק נס יעצור את הקרב ובא לאין מנוס. ראשונה אולי הבינו זאת הגבות שחשו את הקיר.

גם אלה אשר ידעו כי לא נאחר את המועד אם נמתין עוד ימים אחדים לא שגו באשליות. דומה כי יותר משהאמינו במפנה של הרגע האחרון ביקשו כי יירשם בפרוטוקול שעשו כל שביד בשר-ודם לעשות לפני שניתן האות.

אך המאורעות התרחשו, כדרכם, כמו מופקעים מרצונם של האנשים, מאחריותם, מתרדתם. לרגע נדמה היה כי יש להם חיים משלהם וכי קמים הם על יוצריהם.

אלה אשר חישבו את צעדיהם מן העבר ההוא היו בטוחים משום-מה כי מתקרבים הם עד הסף ואינם עוברים אותו, בעוד רבים מן העבר הזה חשים כי הנה האסקופה נדרסת ועוד מעט ויאחרו את שעתם של הגאים המסרבים להכנע לאלימות.

ההיסטוריונים ירבו לשבת על המדוכה, מה היה שורש טעותם של הערבים (והסובייטים), ומתי עבר גמאל עבדול נאצר את הסף. תקופה זו שבין חמישה-עשר במאי וחמישה ביוני 1967 תהיה אוצר בלום לחוקרים שיבקשו לדעת, עד אחרון הפרטים, מה אירע מעבר מזה ומזה לקווי הגבול. דומה כי יוברר להם כי הישראלים התיחסו ברצינות לסילוק כוח האו"ם מסיני ומרצועת עזה ולחסימת מצרי טיראן. יש לשער כי אותם חוקרים יסיקו לבסוף, כי הישראלים נהגו כאילו צעדים אלה מזכירים להם את מצעדו האטי והבוטח של המות המשגר אותות מבשרים לעבר קרבנותיו. ללא ירייה אחת נחלו המצרים נצחון מפואר. ישראל הבודדה והמופתעת הבינה כי לא נותר לה אלא להשיב למלים את משמעותן. היא אמרה "סגירת המצרים פירושה מלחמה", וידעה כי נגזר עליה להלחם.

ההימור המצרי הניח את כל קלפיו על השולחן. וישראל נאלצה לפרש תוך זמן קצוב להחריד את מלוא משמעותו של הצעד המצרי ואת הסיבות אשר הניעו את האיוב לצעוד בבטחה שחצנית ומהממת לעבר ההכרעה.

היו שראו את התמיכה הסובייטית כפירוש המתקבל על הדעת ביותר. פירוש מפחיד למדי. אומה שלמה הוצבה לפתע אל מול פני קנוניה, שנראתה מוכנה לפרטיה. מי העלה בדעתו כי השליט המצרי יהיה לעשות את אשר עשה ללא תיאום עם ה"אח הגדול"? מרגע שנראתה המלחמה כבלתי נמנעת ביקשו אנשים בכל לבם כי תהיה המערכה בין ישראל לבין הערבים בלבד. המחשבה כי בשלב זה או אחר עלול להתערב בה גורם אדיר שלא מן האזור הריצה את שר החוץ לפאריס, ללונדון, לושינגטון.

ובאותה שעה, כמו על פי חישוב מדויק, או כפרי המקרה העיוור של משחק ההימורים המניח מקום לטעות לא צפויה, הוסיפה טבעת החנק להתהדק. חוסיין בקאהיר, שני גדודי קומנדו מצריים על אדמת ירדן, צבא עיראק נע לעבר הזירה. סקירות המודיעין לבשו את ארשת פניה הקשוחים ועקובי-הדם של הגזירה. לפתע נראה הזמן הניגר ללא פעולה כפרוזדור המוליך אל שואה בלתי נמנעת.

הצבא גוייס והמתין, והמתנתו הקשובה דיברה בלשונה שלה. קשובה למוצא־פיהם של אלה שההכרעה בידם, לאשר או למנוע מעשה שמחירו עורר בהם פלצות אף שחשו כי מניעתו טומנת מות.

והעם, המגוייס והבלתי מגוייס, המתין, ובתוך כך גילה את הצפון בו — צפון כנראה ביחוד לימים כאלה. מדינת ישראל של המיתון והאבטלה והירידה וחרושת השמועות והבדיחות, היתה למחנה אדיר, מלוכד, חרד ושפוי ובוטה, התופס בצלילות דעת מחרידה את משמעותה של השעה. באותה שעה, צופה בדאגה מעמיקה בעת הנגרעת היה זה"ל ערוך על הגבולות מתוך אופטימיות אדירה. אזרחים שנקלעו אל מחנותיו הזדעזעו בראותם מה רב בטחונו של צבא זה בנצחונו בעוד ממשלת ישראל נקרעת בישיבות יומם ולילה בין שתי אפשרויות שכל אחת מהן נראית מפחידה מרעותה. אך בתוך הציפיה השקולה הוברר לאנשים כי המלאכה המוטלת עלינו לא תיעשה בידי אחרים, וכי אלה שהיו בעינינו צפויים לפטור אותנו מן החובה להלחם מתחננים בלי אומר כי נפטור אותם. לפתע נראו ההבטחות על מעשה שיעשה למעננו כשגרת מלים שאוי לו לבוטח בהן. העמיקה תחושת בדידותה של ישראל, אך בתוך כך ניתנה לה, כמתת ממרומים, השעה חסרת האשליות המקדימה את האסונות, אלה הצפויים כתום סדרה ממושכת מדי של נסיונות "למצות כל אפשרות למנוע מלחמה".

האוייב נתן מלוא חלקו להפוך את העם הישראלי, השסוע לכאורה והנתון בתהליך של התפוררות הרצון הלאומי, לעדת נצורים סומרת ונחושת רצון להלחם ולקרוע את גזר ההשמדה. התעמולה הערבית החוגגת, השחצנית, המכריזה יומם ולילה על התקרבות שעת הנקם, לא שיערה אילו כוחות נסתרים היא מעוררת בלב אומה אשר עברה באש הכבשנים.

יש אומרים כי הערבים היו בטוחים עד הרגע האחרון כי ישראל לא תפעל. כי תפתה להבטחות על פעולתן העתידה לבוא של המעצמות הימיות. כי תיבהל מאזהרותיהם של די גול וקוסיגין לבל תפתח אש להגנת קיומה. כי תשלים, כך או אחרת.

יש אומרים כי היתה לנגד עיניהם ישראל מפולגת ואובדת עצות בשל ריב פנימי מר. יש אומרים כי סמכו על התערבות סובייטית בפועל והניחו כי אין הם מסתכנים יתר על המידה, או שהניחו כי האמריקנים לא יסתכנו בהתמודדות עם הסובייטים, בשעה שהם שקועים עד צוואר בווייטנאם, וילחצו על ישראל לוותר. יש אומרים כי מיעטו בכוחנו הצבאי והגזימו בכוחם. אם כה ואם כה ניעורה ישראל בוקר אחד להכרה כי על גבולותיה חונה האוייב בכל עצמתו, ומצרי טיראן סגורים, ושום גורם או צירוף גורמים בעולם אינו מתכוון לפתוח אותם בפועל ממש. האם התפללה ישראל בעמקי לבה כי גורם כזה לא ימצא, לבל תיאלץ להודות כי חייה ניתנו לה בזכותו של גורם זר וסופה שתהא נתונה לחסדו?

מה טעם להעמיד פנים כי תקופת ההמתנה תוכננה במדוקדק מראשה ועד סופה? מה טעם להעלים כי במידה רבה היתה היא פרי מבוכה ולבטים ומאמצים נוֹאָשים להמנע ממלחמה, שיש יודע תחילתה ואין יודע סופה, ופרי רתיעה טבעית ומובנת מפני מחירו של הקרב? כעת, בראיה אחורנית, מופיע הזמן הזה כתקופה שעיקרה חיוב, שבה גוועו אשליות אחרונות, התלכד העם ודעת־הקהל בעולם ניתן לה שיעור־הסתכלות באימתנות בין־לאומית, פריה של השותפות קאהיר־מוסקבה. מה טעם להעלים כי בעיצומה של ההתרחשות ידענו רגעי חרדה ובתוכם סימני שאלה גוראים: היודעת ממשלת ישראל את דרכה? האין היא עלולה לאבד את הרגע היחיד שאינו חוזר בהיסטוריה?

ובאותה שעה עצמה סיים האוייב את מערכיו. עד שבראשית חודש יוני 1967 דומה הוברר המצב לכל. בבהירות גמורה אמר זאת חסנין הייכל, עורך "אל אהראם": ישראל אינה יכולה שלא להלחם

כעת. הוא ניסה לראות את המציאות בעיניים ישראליות. מאמר זה היה לאחדים בתוכנו כעדות שמצרים נכונה ואף ששה לקרב. האמנם מגוימים אנו בכוחנו וממעטים בכוחו של האוייב? הנה, הנה היא, הכסייה בזירה. בבסיס חיל האוויר באל-עריש מופיע גמאל עבדול נאצר. הוא נואם באוזני קציני השדה, והדברים גדושים גאווה וביטחה. "ובכן גנרל רבין, אהלן וסהלן".

ויהודי הגולה כמו תפסו לפתע במה מדובר, חרדה נוראה אחזה בהם — וברבים באומות העולם, בני מפלגות שונות, ובתוכן גם מאלו הנושאות עיניהן לעבר מוסקבה. דברי הנואמים הקוראים לקום לעזרת ישראל נופלים על אזני צעירים קמוצי אגרוף, גברים חורקים שיניהם מעוצר זעם, ונשים מתיפחות חרש. אנשים קטנים מנדבים את כל חסכונותיהם שצברו בעמל שנים, נידחים ורחוקים ומתבוללים למיניהם מתיצבים בשגרירויות ישראל: שלחוננו ונלך.

שברי עם ושברירי עם, פליטי חרב וידועי עמל, שאננים בעשרם, נהפכו, ולו רגע, לעם. עם מכה על לוח לבם של נשיאים וצירים וסנאטורים, תובע פעולה במאות אלפי מברקים. חסידי אומות העולם נחלצו למען ישראל הבודדה, הצפויה לחורבן, הזקוקה לעזרה ולרחמים. נוצרים מכורסמי חרטה קראו בקול "עזרו לישראל", צעירי גויים באירופה צבאו על פתחי קונסוליות, ולרגע דומה היה מוצבת בריגדה בין-לאומית אדירה למען ישראל.

ובאותה שעה ער הצבא, ער וערוך. עוד מאזינים במחנות הצבא לזמרים ובדרנים. שרים "נאצר מחכה לרבין" — זו תשובתם קלת-הזמר של חיילינו ל"אהלן וסהלן" השחצני של נאצר. הצבא מסיים הכנות אחרונות, מעדכן מפות קרב ודוחות מודיעין.

נגמור אותם תוך שלושה ימים, אומרים קציני שריון ישראלי על גבול סיני, ונראים כמתעתעים בעיני עתונאי חוץ הזורמים במאותיהם, ובעקבותיהם צלמי טלוויזיה ופרשנים צבאיים. אחד, גרוסאר שמו, איש "פיגארו" הפאריסי, כותב: "קשה בימים אלה להיות לא יהודי, כשאתה יודע מה צפוי לאומה קטנה ואמיצה זו. ישראל יודעת כי גם אם תנצח לא יושמדו הערבים, אך הכל יודעים מה צפוי לישראל אם תנוצח". "בימים אלה אתה מתיביש לא להיות יהודי", כותב פטריק אודונובן, איש "אובזורור" הלונדוני, למראה העם הדרוך, השקט, ובאותה הערצה מרטטת גם נימה של רחמים על אומה בוטחת ומאופקת זו הניצבת מול גורלה ללא יראה.

אחרי הנצחון אמר לי סופר יהודי-צרפתי: "זו היתה הסוואה נפלאה. העמדתם פני מסכנים אך כבר אז ידעתם שאין לכם ממי לפחד. קאמפולאז' מושלם".

תקופת ההמתנה העניקה לישראל את הבנת העולם; את השלמת החסר במערך כוחותיה; את "מתיחת הקפיץ". תמיד ידענו: יש מרחק מכאיב בין עצמתנו הצבאית לכוחנו המדיני. פעמיים התנגשו מצרים וישראל במערכה רבת, עקובה מדם. פעמיים הוברר כי כוחו המדיני של נאצר גדול פי שבעה מכוחו הצבאי. ופעמיים הוברר כי נחת זרועה של ישראל בשדות הקרב עולה על קול יעקב ביריד התככים והמקח-וממכר הבין-לאומי. פעמיים, בשנת 1949 ובשנת 1956, נסוגו כוחותינו מסיני בתוקף התערבותם של גורמים מדיניים אדירי עצמה. צל התבוסה המדינית הצפויה אָפף תמיד את היפים בנצחונותינו. כשהראתה "הרמה הסורית" את מלוא רשעותה בשנים האחרונות אמרו ישראלים מרי-נפש לבעלי דברם שתבעו "לעלות ברמה": אם תעלה, יורידוך. תמונת צה"ל החוזר בדרך העיצבון מעיסמאליה לנחל-עוז בראשית שנת 1957 הורתה לדעת כי חייבים אנו למצוא איזון מסויים בין היכולת הצבאית ליכלתנו לקיים את ההישגים בידנו. הפעם נוצלה "תקופת ההמתנה" לפעולת הסברה משכנעת. ואולי יותר משהצלחנו להסביר בדברינו, הצליח נאצר להסביר במעשיו. אלמלא עשרים הימים שקדמו למלחמה, ספק אם היתה המערכה בעצרת האו"ם מסתיימת כפי שנסתיימה. בפעם הראשונה זכינו בנצחון לא בשדה הקרב בלבד.

הקפיץ הולך ונמתח. האוירה הבין-לאומית דחוסה אימה. רק התערבות חדי-משמעת מצד

האמריקנים או בעלי-בריתם לפתיחת ההסגר במצרי טיראן ולהחזרת החטיבות המצריות תוכל למנוע את ההתלקחות. האמריקנים יודעים כי נצחון מצרי — נצחון ללא יריה — ימוטט את כל המערך הלא-נאצרי במזרח הים התיכון ובחצי אי ערב והדיו יתפשטו אל תוניס ומארוקו מזה ואל איראן מזה. אך הם חשים גם זאת, כי מראה ספינותיהם הפותחות את המצרים למען ישראל עלול להכתימם לנצח בעיני כל הערבים, שלמרות כל הפילוגים והמשטמות ביניהם יתקשו להשלים עם צעד אלים כזה נגד מדינה ערבית למען ישראל השנואה.

הלוחמה הפסיכולוגית הגיעה לשיאים לא-נודעו. בוקר וערב הסבירו המצרים לאמריקנים כי עתה יש בידם לחזור ולרכוש את אהדת העולם הערבי אם יחדלו מתמיכתם החד-צדדית בישראל. גטישת ישראל בידי די גול הורתה את הדרך, והתיצבותה החד-משמעית של ברית-המועצות לימין הערבים שימשה קלף חותך בידי תועמלני ערב להוכיח למנהיגים בווינגטון כי מעשיהם הם טירוף מדיני בהשליכם את עמי ערב כולם לידי הסוביטים.

הופעתו של חוסיין בקאהיר, חתימת ההסכם עם נאצר והעמדת הלגיון הערבי תחת פיקוד מצרי, היו כשיאה של הדרמה מורטת העצבים, שהכרעתה, לכאן או לכאן, הולכת וקרבה. נוצר אותו מצב מבעית שהוא סימנן של השעות הגדולות המאלצות אנשים לבחור בין שתי רעות. דומה כי בשעות אחרונות אלה שוכנעו גם אחרוני הישראלים כי למרות כל ההתחייבויות וההכרזות החגיגיות יאלצונו "בעלי-בריתנו" להסתפק בתהליכים מדיניים ממושכים עד יאוש, שסופם המבוי האטום, העובדה המוגמרת, הכניעה. כן, גם הישראלים היו צריכים להשתכנע כי כלו כל הקצים.

אכן בימים ובלילות האלה אדירי החרדה נצטמצם יותר ויותר, בסמוי ובגלוי, המרחק בין החרב הנשלפת לבין העצמה המדינית אשר מאחוריה.

מדינות אוהדות לישראל שהחליטו לא להלחם למענה כדי לא ליצור, אבוי, "קונפרונטציה" בין מזרח למערב באזור המזרח התיכון הנגוע והמורעל וכדי לא "להזדהם" נוראות בעיני העולם הערבי ציפו בעומק לבן לפעולה ישראלית עצמאית. דבריו של משה דיין, "איננו רוצים כי בחורים אמריקנים ישפכו דמם למעננו", גללו אבן כבדה מעל לבם של רבים במערב שניאותו להעניק לישראל תמיכה זו או אחרת ובלבד שלא יוכרחו להוציא את ערמוניה מן האש.

נוצרה מציאות גרוטסקית: ישראל דורשת בכל עוז התערבות בין-לאומית להבטחת חופש השיט, ובלב-לבה נכספת שזו לא תצא אל הפועל למען תוכל להימלט מגורל התלויים בחסדי זולתם; מזהירים אותה השכם והערב מפני "פעולה נחפזת הרת-אסון" ורומזים לה בעתונות ובחדרים כי "העת כמו נר נגרעת" ואין לה למי ולמה לצפות.

ובאותה שעה רבבות אנשינו חונים על פני החולות הלוהטים, בגיאיות האבן, בחורשות הזיתים והאקליפטוסים, וממתינים, בלי דעת מה מתרחש באמת. לא פעם הוזעקו "לעלות על הסוסים", חשים כי הגיעה שעתם הגדולה והחמורה, והחזרו אל המאהלים, להוסיף ולהמתין. מתיחות איומה עד להתפוצץ התחלפה בשעות ארוכות ושוממות. ורבים אשר פירשו את ההמתנה כמבוכה, כהעדר כושר החלטה, כיראת המעשה. מקרוב חזיתי, בגדוד ירושלמי הממתין בחורשת ארנים חמה, במרירות ובחשד שכירסמו בלבם של המגוייסיים. גישאים על גלי התנדבות אדירים, אחוזי רצון עז למלא חובתם במערכה שנראתה להם בלתי נמנעת, חששו רבים מהם כי האוחזים בהגה יחמיצו את שעת האמת והרצון וימכרוה בנויד הבטחות בעלמא.

לא אכפת לי "ללכת", אמרו אנשים שנלחמו בשלוש-ארבע מלחמות, ובלבד שבני לא יצטרך להלחם מחר-מחרתיים בתנאים קשים יותר משום שאין כושר החלטה "למעלה". קשה לשכוח את הדריכות שבה האזינו לרדיו יומם ולילה, את הרעבתנות שבה קראו עתונים,

וגם קשה לשכוח את הריב המר, את הקריקטורות, את החשד הזדוני ואת הרכילות הרעה. ימיה האחרונים של תקופת ההמתנה היו ימים רעים לישראל. לא מן הנמנע הוא כי האוייב ניהל את מהלכיו לאור התמונה הקודרת העולה מקריאת העתונות העברית. לא מן הנמנע הוא כי לאורה החליט נאצר כי יקל לקטוף את הפרי שאותות ריקבון ניכרים בו.

שידורי "קול הרעם" בעברית, בשעות הבוקר המוקדמות, הדגישו את תמונת הערבים המאוחדים למחנה אחד לעומת ישראל המשוסעת והנבוכה. שידורים אלה, שצביונם פרימיטיבי וילדותי בדרך כלל, לא התקשו עתה להבליט ענינים בישים ואומללים. הימים שקדמו להקמת ממשלת הליכוד הלאומי כמו אישרו לאוייב את הנחותיו. האם היה גם זה "קאמפלואו" של שר ההיסטוריה? כאשר קמה ממשלת הליכוד אמרו הישראלים: הנה כעת לא יוכל איש לטעון כי הוא היה נוהג אחרת. כעת כולנו יחד. הנערכים על הגבולות חשו תחושה טובה יותר בערפם ובגבם, לאו דוקא משום שהממשלה המחזקת חכמה יותר, לאו דוקא משום שזו הקודמת היתה עושה אחרת, אלא משום שכוחה יפה ככוח העם כולו.

"ויכבד ה' את לב פרעה" — חוק זה שפעל לא אחת ולא שתיים לטובתנו, "הופעל" גם עתה. אילו לא נכנסה רוח שטות בבווין, לא היתה קמה המדינה העברית במועד שקמה. אילו הסכימו הערבים בשנת 1947 לאותה "מדינת החלוקה", היינו היום גטו אומלל, ללא ירושלים העברית, בלי יפו ולוד ורמלה ועכו ונצרת ובאר-שבע. אילו לא סגר נאצר את מצרי טיראן, אילו הסכימו האמריקנים לפתוח את המצרים, אילו לא נכנס חוסיין למלחמה וכו' וכו'. התעצמותנו באה לעתים מ"לבם הכבד", מסרבנותם של אויבינו.

"ונתתי להם לב אחד". מעתה, נוכח הברירה האחת ("אין ברירה" קוראים לה), משתנה אימה זו לבלי הכיר ועולים בה כוחותיה המופלאים: האומץ, האהבה, נדיבות הרוח.

לא, הדברים לא שוערו מראש ולא תוכננו במיטב המזימה ולא הוסוו במירב הערמה. הם התנהלו כפי שמתנהלים דברי הימים מאז ומעולם, ואופייני להם "ערפל הקרב", שעות החרדה והספק והתהיה, מקריותם של מאורעות, זרימתם של הנתונים המשתנים, ההפרדה הקשה בין ברי לשמא, צעדיו של הצד שכנגד. קל וחומר בדמוקרטיה הפועלת לא פעם באיטיות יתרה, עד שדופק על דלתה ההכרח המאלץ עמים להתחשל או להישבר.

ובחמישה ביוני 1967 (כ"ו באייר תשכ"ז), ככלות כל החישובים שמוח האדם, הנעזר במחשבים האלקטרוניים, מסוגל לחשב, יצא למערכה העם, לבוש מדים. צבא זועם היודע כי מלחמתו לחיים ולמוות. יש אומרים כי הכרה צלולה ומבוגרת זו היא חלק מן הנצחון.

מלחמה זו נסתיימה כידוע בנצחון כביר של הצבא הישראלי אשר הושיע את מדינת ישראל מאבדון ויצר מציאות בין-לאומית חדשה, וסופו ליצור גם מציאות לאומית חדשה. עומדות רגלינו על הירדן ועל החרמון ועל נחל מצרים ועל הסואץ, וירושלים השלימה בתוך, מודעים עתה לעצמנו, אנו מתפללים כי לא נבייש את דמותנו ואת גורלנו.